

La construcció naval a la Drassana Reial de Barcelona en vespres de la campanya de 1354

Guillem Morro Veny*

Durant la primavera i l'estiu de 1354, hi hagué una gran activitat a les drassanes de Barcelona, València, Mallorca, Cotlliure i Tortosa. La causa era la campanya naval que projectava el rei Pere el Cerimoniós per reduir d'una vegada per totes la insurrecció sarda atada pels jutges d'Arbòrea. Conseqüentment, el monarca catalanoaragonès arranjà un estol més poderós que els que havien combatut contra l'armada genovesa en el Bòsfor de Tràcia, el 1352, i a l'Alguer, el 1353.

La preparació d'aquesta nova armada no només requerí d'un gran esforç financer per part dels territoris membres de la Corona i d'enrolament de soldats i professionals de la navegació; també precisà d'una ordenació burocràtica que dugué a terme el conseller reial Bernat de Cabrera i que es plasmà en les *Ordinacions sobre lo fet de la mar*.¹

La nostra comunicació tracta sobre els aspectes inherents a la gent d'armes, salaris i normes disciplinàries en relació a l'esquadra catalana de 1354. També, sobre el nombre i la tipologia dels vaixells que formaren l'expedició, els diversos oficis que intervingueren aquell any en la construcció naval a la Drassana Reial de Barcelona, la seva comesa específica, les jerarquies en el sistema corporatiu, la quantitat d'obrers que hi treballaven pertanyents a un mateix ofici, el salari que percebien (tant en diners com en espècie), els càrrecs de designació reial adscrits a la Drassana i els cossos de guarda i vigilància que vetllaven per la seva seguretat. Tot plegat, en funció de la documentació arxivística consultada i la bibliografia especialitzada.

Els efectius navals. Quantificació i tipologia

El 17 de gener de 1354, els membres del Consell Reial² es reuniren per disposar tot el necessari per a l'arranjament de l'estol naval: la tipologia dels vaixells, l'armament, la tripulació, els ginys de guerra, el bescurt i la manutenció dels cavalls. Pel que fa al nombre d'efectius, la crònica reial ens parla de més de quatre-cents

* Universitat de les Illes Balears.

1. Antoni DE CAPMANY I DE MONTPALAU, *Ordenanzas de las armadas navales de la Corona de Aragón aprobadas por el rey don Pedro IV, año MCCCCLIV*, Madrid, Imprenta Real, 1786, pàg. 77-109.
2. Eren Bernat de Cabrera, Pere de Montcada, l'abat de Sant Feliu de Girona, Roger de Rahonach, Jaume Desfar, Pere Santcliment, Pere Sacosta i Pere Desbach (*AHCB* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1B-XVI, Corts, 2, f. 1r).

vaixells, comptant les embarcacions rodones de transport i les que tenien per funció la comunicació i el correu urgent, que eren, bàsicament, llenys i barques.³ Amb tot, ens sembla una xifra exagerada. Un document conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de gener de 1354, informa sobre l'exèrcit que el rei Pere i els seus consellers havien previst per a la campanya de Sardenya i ens dóna les dades següents:⁴ 1.000 cavalls armats, 500 cavalls alforrats,⁵ 10.000 soldats, 60 galeres i 30 naus. Zurita dóna una xifra més moderada que la de la crònica reial i més d'acord amb les dades exposades: parla d'un estol d'entre 90 i 100 vaixells.⁶ Segons el parer de Mario Orsi, l'esquadra que salpà cap a Sardenya el juny de 1354 estaria formada per més de 45 galeres i uixers i un nombre proper a les 20 naus. Sobre aquesta base ha calculat en uns 12.000 el nombre d'homes acordats.⁷

Sabem que, a l'abril d'aquell any, a la Drassana Reial de Barcelona s'armaven vint galeres i una a Tortosa.⁸ Els vaixells de guerra que més apareixen en la documentació d'aquell any són les galeres i els uixers. Aquest últim vaixell era sinònim de «galea oberta per popa»,⁹ atès que una de les seves característiques era l'obertura que permetia l'embarcament de cavalls. Un inventari parcial –de 20 vaixells– pertanyent a l'armada de 1354, ens certifica el que acabem d'apuntar. Les dades que ens proporciona són les següents:¹⁰

- Galera Sant Nicolau. Patró: Berenguer de Ribes. Còmit: Pere Ribes, de Barcelona.
- Galera Sant Àngel. Patró: Guillem Morey. Còmit: Francesc Messeguer, de Barcelona.
- Galera Sant Cristòfol. Patrons: Pere de Vilademany i Guillem Olives. Còmits: Pere Castelló i Romeu Donzell.
- Galera Santa Eulàlia. Patrons: Guillem de Canet i Ramon Batle. Còmit: Ramon Grinau, de Barcelona.
- Galera Sant Bertran. Patró: el vescomte de Cardona i Guillem Pere de Rexach. Còmit: Jaume de Pelfort.
- Galera Sant Vicenç. Patrons: Jofre de Sentmenat i Ramon Pontfarró. Còmit: Guillem Tolrà.
- Galera Sant Antoni. Patrons: Ramon de Santmartí i Ramon Ça-Rovira. Còmit: Francesc Tintorer, de Barcelona.
- Galera Santa Oliva. Patrons: Francesc Sabater, de Tarragona, i En Brancha, de Barcelona. Còmits: Pere Bofill, de Sa Geltrú, i Ramon Guerau, de Barcelona.
- Galera Santa Pau. Patró: el vescomte de Canet. Còmits: Jaume Dezsolà i Jaume Maimó.

3. «E fo lo dit nostre estol de quatre-cents fins en quatre-cents deu vaixells, entre naus i galeres e altres vaixells grans e mitjancers, segons que als dits afers eren necessaris. En lo qual estol havia tro a quaranta-cinc galeres entre uixers grossos e galeres mitjançanes e sòtils» (*Crònica de Pere el Cerimoniós*, capítol V).

4. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), reg. 1397, f. 52v.

5. Cavall amb cobertes o defenses de cuir (Martí de RIQUER, *L'armès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals*, Esplugues de Llobregat, Ariel, 1968, pàg. 514).

6. Jerónimo ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, vol. VIII, pàg. 45.

7. Mario ORSI, «Les dotacions dels vaixells de l'armada de 1354: motivacions, context social i costos humans», *Drassana*, 15 (2007), pàg. 6.

8. AHCB, 1B-XVI, 2, f. 9r.

9. ARM (Arxiu del Regne de Mallorca), RP 3.036, f. 11v.

10. ACA, reg. 1541, f. 1r-34r.

- Galera Santa Eulàlia. Patrons: Gilabert de Cruilles i Bernat Cànoves. Còmit: Francesc Gaubí, de Barcelona.
- Galera Sant Narcís. Patró: el vescomte d'Illa. Còmit: Pere Patge.
- Galera Santa Margarita. Patrons: Joan Sagarriga i Vidal de Vallghamera. Còmit: Simó de Buadella.
- Galera Sant Bernat. Patró: Umbert Desfonollar. Còmits: Bartomeu Baco i Ramon Granell.
- Uixer Sant Pere de Roma. Patrons: Jaume Desprats i Jaume Rementol. Còmits: Ramon Vadell i Bonanat Destrull.
- Uixer Sant Andreu. Patrons: Jaume Conill i Ramon Deuna. Còmits: Ramon Oliver i Bernat Saurí.
- Uixer Sant Salvador. Patrons: Bonanat Roger i Llorenç Flaquer. Còmits: Francesc Rifa i Jaume Costanç.
- Uixer Santa Coloma. Patrons: Francesc Ferrer i Bernat Ginestar. Còmits: Jaume Calart i Berenguer Marí.
- Uixer Sant Julià. Patrons: Joan Colom i Bernat Sabater. Còmits: Antoni Noguereda i Ramon Fabra.
- Uixer Sant Joan Baptista. Patrons: Pere Novellet i Bartomeu Barceló. Còmits: Bernat Rigolleda i Francesc Nadal.
- Uixer Sant Bartomeu. Patrons: Bernat Perellada i Ramon Nadal. Còmits: Guillem Sanquir i Ramon Desbach.

D'acord amb aquest inventari, un 63% són galeres i el 37% restant uixers, però veurem que, en altres documents d'aquests anys, les proporcions en la construcció de galeres i uixers, durant les confrontacions bèl·liques, eren gairebé del 50%. En la terminologia de l'època, s'associava l'uixer a la galera. El rei Pere, pel febrer de 1354, ordenava l'armament de «XII galees, co és, VI uixers e VI galees sòtils».¹¹

Un manament reial expedit aquell any, limitava a vint el nombre de cavalls que podien ser transportats en un uixer.¹² Així i tot, el nombre de ballesters era el mateix per a ambdós tipus de vaixell, en aquest cas trenta.¹³ De fet, hom reconvertia la galera en uixer.¹⁴ Però, en els preparatius per a l'armada de 1354, els uixers disponibles i els que s'estaven armant no eren suficients per al transport dels cavalls previstos. Com hem vist, en un principi se n'havien calculat 1.500.

El 30 de maig, el rei manava al seu porter Jaume de la Serra que anés per tota la ribera de Barcelona fins a Cotlliure, amb unes ordres ben expedites:

Tots patrons de lenys e barques e de qualsevol altres vaixells que trobarets ésser convinents per aportar cavalls, que sots pena de les persones e de perdre los dits vaixells vinguen de continent a Roses e açò fer los constregats per presons de persones e per ocupació de llurs béns.¹⁵

11. ACA, reg. 1397, f. 19v.

12. ACA, reg. 1397, f. 20v.

13. ACA, reg. 1397, f. 20v.

14. «Item, que de II galeas sien fets II uixers». Determinació del Consell Reial, de gener de 1354 (AHCB, 1B-XVI, 2, f. 3r).

15. ACA, reg. 1397, f. 120v.

A l'armada faedora s'inclourien naus castellanques i pàmfiles de Nàpols.¹⁶ El pàmfil era un vaixell propulsat a vela i a rem, semblant a la galera, però més alt de borda que l'uixer. Aquest tipus de vaixell era més corrent en la marina lígur, veneciana i pisana que no pas a la catalana.¹⁷ Les naus destacaven per la seva forma arrodonida, per un buc ample i relativament curt i alt i pels castells de proa i popa. Una de les seves característiques diferenciadores era que no remaven. Propulsades exclusivament a vela, no tenien la mateixa capacitat de manobra que les galeres a l'hora d'entrar en combat; per això la seva funció primordial era el transportament de vitualles. Això no obstant, eren els vaixells de major port. Les fonts arxivístiques documenten la presència de naus castellanques a l'armada catalana ja en el segle XIV. S'ha estimat que una nau grossa d'aquella època carregava fins a 3.000 salmes de port, i s'ha esmentat, com a excepcional, la nau del mallorquí Pere Balig, de 4.000 salmes.¹⁸ Però la cosa certa és que a la campanya de 1354 l'infant Pere, lloctinent general del rei, en relació a les naus que havien de portar bescuit a l'exèrcit català, present a Sardenya, digué:

Salvant les naus d'en Pere de Valls e d'en Pere de Cardona e d'en Yonchar, les quals segons nos fets saber són de port de VI milia CCC salmes.¹⁹

El maig de 1354, el rei expedia instruccions al seu porter perquè la nau de mossèn Çavila, que es trobava ancorada en el Grau de Tortosa, fos carregada de bescuit, forment i farina, atesa la seva gran capacitat.²⁰

Altres vaixells que formaren part de l'armada reial eren els llenys, un tipus de nau de la família de la galera molt present en la marina catalana del segle XIV. El 28 d'agost, l'infant Pere sol·licitava del lloctinent reial de Mallorca «I leny armat de XL en L rems, bo, apte e lleuger».²¹ Els llaguts i les barques solen complir una funció informativa o de correu,²² encara que no exclusivament.²³

16. Els procuradors de l'armada, Pere Dezbosch, Arnau Serra i Pere Oliver, havien de gestionar l'adquisició de cinc naus castellanques (AHCB, 1B-XVI, 2, f. 1r).

17. Guillem MORRO, *La marina medieval mallorquina, 1250-1450*, Palma, Documenta Balear, 2009, pàg. 202. Un dels pàmfiles que hagué de formar part de l'estol reial el 1354 i que havia combatut a les ordres de Bernat de Cabrera en la batalla de l'Alguer de 1353 es troba inventariat a la BC (Biblioteca de Catalunya), ms. 252, f. 25r-27r.

18. Arcadi GARCIA SANZ, *Història de la marina catalana*, Barcelona, Aedos, 1977, pàg. 57.

19. ACA, reg. 1606, f. 18v. Guillem MORRO, *La marina catalana a mitjan segle XIV*, Barcelona, Museu Marítim de Barcelona, 2005, pàg. 111.

20. ACA, reg. 1398, f. 108v.

21. ACA, reg. 1398, f. 108v.

22. En una relació de 1355, consten les preses següents: un llagut de Pere Teixidor de Cotlliure, que duia lletres dels còsols d'aquesta ciutat als prohoms de Barcelona «per afers del senyor rey»; un llagut de Pere Riera de Mallorca, que portava lletres dels jurats de Mallorca als de València; la barca de Guillem Isern d'Eivissa, que transportava pega per a l'armada del rei; la barca de Guillem Miracle de Mallorca, presa «en les mars de Catalunya» quan «portava vitualla al stol aquest maig pus proppassat»; la coca de Bernat Ripoll, patronejada per Pere Rovira de Mallorca «la qual fo presa en les mars de Roses aquest juny proppassat que anava ab vitualla a l'estol» (ACA, reg. 1606, f. 120r-v).

23. El 24 de gener, Pere el Cerimoniós ordenà a «tots e sengles patrons de naus, de coques, de lenys e d'altres veixells navegants en les parts de nostra senyoria» que els possessin a disposició de l'armada, atès que, segons el monarca «havem mester multitud de navills per portar cavalls, gents e forratge» (ACA, reg. 1398, f. 67v).

Gent d'armes, salaris i normes disciplinàries

La presència de la gent d'armes professional als vaixells de guerra era formada, bàsicament, per ballesters, tot i que entre ells hi havia categories: els ballesters "sobresalents" i els de "terçol ab armes".²⁴ El sou dels ballesters que havien d'enrol·lar-se a l'armada de 1354 era de 14 lliures barcelonines pels quatre mesos d'acordament. Per la seva part, els ballesters havien de disposar de les armes següents:²⁵ una cuirassa fornida de mànegues, una capellina, preferentment pisanesca, una gorguera, una espasa, un coltell de tall, dues ballestes de croc i 200 viratons. Els ballesters havien d'acreditar la seva destresa en el maneig de les armes: «los quals sian bons e aterçats», exigia el rei.²⁶ Una altra condició era que no podien ser menors de 22 anys.²⁷ Segurament, n'hi havia que, en no trobar un *modus vivendi* millor, s'acordaven sense tenir l'habilitat ni la capacitat requerides. En aquest sentit, l'infant Pere, el 31 d'agost, en vistes a la tramesa de més ballesters a Sardenya, exigí als batlles, veguers i demés càrrecs institucionals, que s'asseguressin que els ballesters que s'enrolessin paressin «bones e fortes ballestes aytal com és apta a tenir en castell o en força, e que haja usada ballesta e que'l veiat tirar».²⁸

La necessitat imperiosa d'aquests guerrers en la campanya de 1354 no exclou l'acceptació de ballesters de diferent credo religiós. El 26 de setembre, l'infant Pere trametia el ciutadà de Barcelona Bernat Mesturt a València per fer acordar «aytants ballesters, axí cristians com moros».²⁹ Si amb aquestes mesures no s'aconseguia el nombre necessari de ballesters, se'ls podria constrènyer, sota pena de presó, privació de béns i, fins i tot, pena de bandejament.³⁰ La dotació marineria per galera i uixer en aquesta campanya oscil·là entre els 220-230 homes, 100 per a les naus, una xifra que no s'allunyava gaire de la proposada pel mateix monarca i el seu Consell el gener de 1354.³¹

SALARIS

Les ordinacions de 1359 preceptuaven que els còmits i escrivans de cada galera estaven obligats a fer recompte mensual de la marineria. I que un cop la flota hagués tornat al port de sortida, haurien de lliurar aquest recompte als escrivans de la Taula. D'acord amb aquestes ordinacions, l'almirall o capità cobrava, en moneda barcelonina, 40 s. diaris,³² mentre que la resta dels salaris era comptada per quadrimestres: el vicealmirall, 150 ll.; el patró (1 per galera),³³ 50 ll.; l'escrivà (1 per galera),³⁴ 25 ll.; l'alguatzir (1 per galera), 15 ll.; el còmit (1 per gale-

24. MORRO, *La marina medieval...*, pàg. 263.

25. ACA, reg. 1606, f. 24v i 31r.

26. ACA, reg. 1606, f. 33v.

27. ACA, reg. 1606, f. 53v.

28. ACA, reg. 1606, f. 53v.

29. ACA, reg. 1606, f. 79v.

30. Ordre de l'infant Pere de setembre de 1354 (ACA, reg. 1606, f. 94v).

31. ACA, reg. 1397, f. 52v.

32. En el cas que l'almirall vagi personalment a l'armada (*Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón (CODAIN)*, vol. IV, Barcelona, Monfort, 1849, pàg. 333).

33. El patró tenia l'obligació de portar, a costa pròpia, dos escuders amb sengles ballestes, crocs i cuirassa completa, més 200 viratons cadascun (*CODAIN*, vol. IV, pàg. 334).

34. Estava obligat a portar cuirassa, capellina, ballesta de croc i 200 viratons.

ra),³⁵ 34 ll.; el sotacòmit (1 per galera), 16 ll.; els nauzers (8 per galera),³⁶ 12 ll.; els ballesters (30-40 per galera),³⁷ 10 ll.; els proers (8 per galera),³⁸ 10 ll.; els aliers (4 per galera),³⁹ 8 ll.; els cruïllers (4 per galera),⁴⁰ 8 ll.; els espatllers (6 per galera),⁴¹ 8 ll.; els remers simples (154 per galera),⁴² 6 ll.; els palomers (2 per galera),⁴³ 6 ll.; el senescal (1 per galera), 6 ll.; el trompeta (1 per galera),⁴⁴ 15 ll.; el metge o barber, 15 ll.; els joglars.⁴⁵

ARMES

Malgrat que l'any 1359 ja constatem l'ús a bord de l'artilleria, la utilització de bombardes no significà la desaparició de les armes tradicionals, ja que armes de foc i armes clàssiques conviurien durant molt de temps. A mitjan segle XIV, les armes utilitzades pels soldats catalans, eren, com a armes ofensives, la ballesta,⁴⁶ la llança, el dard,⁴⁷ els passadors,⁴⁸ l'espasa, els viratons,⁴⁹ el manaire,⁵⁰ la destrat,⁵¹ el coltell de tall⁵² i el broquer,⁵³ i com a defensives, el capell de ferro, la capellina,⁵⁴

35. Al còmit se li exigia, a costa seva i a la del sotacòmit, el manteniment d'un infant armat (CODOIN, vol. IV, pàg. 335).
36. Entre els 8 nauzers per galera s'hi inclouen un mestre d'aixa, un calafat i un remolar (Antoni DE CAPMANY I DE MONTPALAU, *Memorias históricas de la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, Barcelona, Cámara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Barcelona, 1961-1963, vol. I, pàg. 629).
37. Les ordinacions disposaven que les galeres grosses havien de portar 40 ballesters i les sòtils 30. Cada ballester havia de portar dues ballestes, dos crocs o un croc de dues mans i 200 viratons (CODOIN, vol. IV, pàg. 335-336).
38. Restaven obligats a dur cuirassa i pavès.
39. Els aliers havien de portar les mateixes armes que els proers.
40. Les mateixes armes que els proers i els aliers.
41. Havien de portar les mateixes armes que els proers, els aliers i els cruïllers.
42. Els remers estaven obligats a portar espasa, estrop (corda que lliga el rem a l'escàlem) i puntapeu (la peça sobre la qual fan peu els remers per la seva feina).
43. Estaven obligats a portar espasa (CODOIN, vol. IV, pàg. 337).
44. El trompeta havia de portar cuirassa i espasa (CODOIN, vol. IV, pàg. 337).
45. Els joglars tenien unes condicions econòmiques específiques en funció de si anaven o no a l'armada. La seva comesa ja s'iniciava en el mateix moment que s'habilitava la Taula d'acordar: mentre treballaven durant la fase d'acordament percebien 12 diners. Si havien de fer crides per llocs i ciutats per raó de l'armada, percebrien dos sous (CODOIN, vol. IV, pàg. 338).
46. Dins el gènere de la ballesta s'hi donaven diverses tipologies: les ballestes de dos peus (ballesta grossa i més potent que les altres); la ballesta de lleua (ballesta amb molta potència, que es parava amb un torn, muntada en un bastiment); la ballesta d'estrep (ballesta que al cap superior de l'arbrer, darrere l'arc, tenia un "estrep" dins el qual el ballester posava el peu per empènyer l'arc cap avall, mentre amb un ganxo –el croc– penjat a la cintura travava la corda i l'estirava cap amunt fins a subjectar-la de nou. Aquesta denominació fou substituïda per la de ballesta amb croc); la ballesta de martinet (ballesta que es parava mitjançant un joc de cordes i politges mogut per un manubri) (Antoni ALOMAR, *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1995, pàg. 261-262).
47. Arma llancívola, semblant a una llança. El 1352, documentem «darts enferrats i darts menys de ferre» (BC, ms. 252, f. 9v).
48. Una mena de sagetes.
49. Tipus de sageta adequada a la ballesta.
50. El manaire és una destrat de combat: «Item, manayres ab brocher» (BC, ms. 252, f. 22v, *Inventari de la galera Santa Eulàlia*, 1353).
51. Joan MUNTANER BUJOSA i Joan VICH SALOM, *Documenta Regni Majoricarum. Colección de documentos inéditos para la historia del reino de Mallorca (1229-1349)*, Palma, Imprenta Amengual y Muntaner, 1945, pàg. 216. La destrat és una arma ofensiva constituïda per una fulla tallant perpendicular al mànec (RIQUER, *L'arnès...*, pàg. 517).
52. ACA, reg. 1606, f. 24v. Arma curta de tall (RIQUER, *L'arnès...*, pàg. 517).
53. El broquer era un escut petit i rodó.
54. Casc semblant al capell de ferro que va complementat amb llangardaix de malla. Hom en documenta varietats, com la capellina genovesca, una capellina de ferro d'estil genovès (ALOMAR, *L'armament...*, pàg. 276) o la capellina pisanca, d'influència pisana (ACA, reg. 1606, f. 79v).

la cervellera,⁵⁵ la gorgera,⁵⁶ la cuirassa,⁵⁷ la rodella,⁵⁸ el pavès,⁵⁹ el bacinet⁶⁰ i la daga.⁶¹ Altres armes emprades en els combats navals de mitjan segle XIV eren el rampogoll (escrit a vegades rompagoll o rompogola).⁶² També, els ginys de guerra o màquines que s'associen als trabucs.

Unes sèries documentals pertanyents als anys 1354, 1359 i 1363, ens orienten sobre el preu de les armes, ofensives i defensives, ordinàriament emprades durant les campanyes navals: cuirassa fornida de gorgeres i capellina, 60 s.;⁶³ ballesta d'estrep, amb els seus crocs⁶⁴ i cordes, 30 s.;⁶⁵ ballesta de torn, 5 ll.;⁶⁶ pavesos, 13 s.;⁶⁷ capellines, 18 s.;⁶⁸ passadors de ballesta de torn, 12 d.;⁶⁹ viratons de ballesta d'estrep, cost per milenar, 10 ll.;⁷⁰ dards, import de la dotzena, 11 s.;⁷¹ llances, preu de la dotzena, 20 s.;⁷² llances romanyoles, import de la dotzena, 13 s.;⁷³ tragassets, import de la dotzena, 15 s.;⁷⁴ destrals, 8 s.;⁷⁵ dall, 8 s.⁷⁶

NORMES DISCIPLINÀRIES APLICABLES ALS COMBATENTS

L'any 1354, Bernat de Cabrera, a instàncies del rei, dictà unes ordinations d'obligat compliment a totes les marines de guerra del monarca catalanoaragonès.⁷⁷ Aquestes ordinations ens permeten entreveure aspectes consubstancials

55. Casc rodó ajustat a la forma del crani que cobreix fins a mig front: «Item, serveleres» (BC, ms. 252, f. 12v, *Inventari de la galera Santa Maria Magdalena*, 1352).
56. Peça de l'arnès que protegia el coll: «Item, gorgueres» (BC, ms. 252, f. 6v, *Inventari de la galera Santa Catalina*, 1352).
57. La cuirassa era l'element de l'arnès, amb mànegues, que protegia el cos: «Item cuirasses, CXVIII» (BC, ms. 252, f. 18r, *Inventari de la galera Santa Maria de Mallorca*, 1352). Ordinàriament eren de cuir, les de ferro o arnès blanc no es documenten fins un segle després (Arcadi GARCIA i Núria COLL, *Galeres mercants catalanes dels segles XIV i XV*, Barcelona, Fundació Noguera, 1994, pàg. 181).
58. Escut protector de forma rodona.
59. Escut llarg, rectangular i oblong que, sostingut per un soldat, empara el ballester durant l'atac. Ordinàriament, està pintat amb les armes reials: «Item, pavesos ab senyal de la Corona. Item, pavesos ab senyals reials» (BC, ms. 252, f. 18r, *Inventari de la galera Santa Maria de Mallorca*, 1353).
60. Casc en forma ovoide (ALOMAR, *L'armament...*, pàg. 260).
61. La daga és equivalent a un punyal (RIQUER, *L'arnès...*, pàg. 517).
62. Aparell proveït de braços radials a la manera d'un ganxo, utilitzat per aferrar el buc enemic: «Item, rompogols ab cadena» (BC, ms. 252, f. 18v, *Inventari de la galera Santa Maria de Mallorca*, 1353).
63. ACA, reg. 1419, f. 214v.
64. Com hem dit abans, el croc és una peça corbada que serveix per atreure la corda de la ballesta fins a muntarla a la nou en parar l'arma (MORRO, *La marina medieval...*, pàg. 64).
65. ACA, reg. 1419, f. 214v.
66. ACA, reg. 1419, f. 214v.
67. ACA, reg. 1419, f. 214v.
68. ACA, Generalitat, G-129, f. 11v.
69. ACA, reg. 1419, f. 214v.
70. ACA, reg. 1419, f. 214v; ACA, Generalitat, G-129, f. 13v. El virató era una sageta prima.
71. ACA, Generalitat, G-129, f. 14r. El dard era una arma llancívola semblant a una llança petita.
72. ACA, Generalitat, G-129, f. 102r.
73. ACA, Generalitat, G-129, f. 14r. La diferència entre la llança romanyola i la llança sembla que estava en la longitud: les llances llargues passaven de 4 metres i les romanyoles entre 2 i 3 metres. (GARCIA i COLL, *Galeres...*, pàg. 183).
74. ACA, Generalitat, G-129, f. 14r. El tragasset era una arma ofensiva llancívola més curta que la llança (GARCIA i COLL, *Galeres...*, pàg. 184).
75. ACA, Generalitat, G-129, f. 102v. La destrall era una arma ofensiva formada per una fulla tallant perpendicular al mànec de l'atxa (RIQUER, *L'arnès...*, pàg. 517).
76. ACA, Generalitat, G-129, f. 102v. El dall era una arma llancívola més curta que la llança (GARCIA i COLL, *Galeres...*, pàg. 184).
77. *Ordinacions sobre lo feyt de la mar, fetes per lo molt noble Bernat de Cabrera, capità general del senyor rey com veng de Sardenya e hag vençut los genovesos*. Extractades per CAPMANY, *Memorias...*, pàg. 623-630.

a la marina de guerra catalana de mitjan segle XIV, com ara la disciplina, la conducta exigida a la tripulació i al comandament durant els combats, les penes aplicadores als contrafaents, etcètera. N'exposem alguns aspectes.

En cas d'enfrontament bèl·lic i en el supòsit d'igualtat d'efectius, l'atac a l'enemic és obligat. En cap cas no es parla de retirada ni de capitulació, i menys de rendició. L'almirall o capità, si cal, ha de morir armes en mà. Es penalitza la manca de valor. Si el comportament davant l'enemic és deshonrós, ja sigui per por o manca de resposta, la pena a aquesta conducta, considerada delictuosa, és l'arrossegament i la forca; una pena que comprèn a tots, des del capità al simple remer. Al còmit, patró o capità que perdi el vaixell perseguint l'enemic, no se l'imputa cap delictes, però sí al que perdi la nau per imperícia o fugint de l'enemic. Només és tolerada la retirada quan la força enemiga és justament el doble. Durant el combat, l'almirall o capità ha de romandre a popa de la galera, acompanyat d'un parell de consellers, per tal de donar les ordres pertinents, i han de ser coberts per 10 homes d'armes. Un grup semblant de soldats ha de protegir l'estendard reial, que és el lloc on haurà de recollir-se l'almirall en els moments decisius de la galera durant la batalla.

Els vicealmiralls han de seguir les ordres de l'almirall i comunicar-les als còmits per a la seva execució. Amb aquesta finalitat, diverses galiotes o vaixells menors seguiran la galera capitana per tal de distribuir les ordres per tota la línia de batalla. El capità exerceix el comandament immediat sobre els balisters i els llancers. Així mateix, ha de vetllar pel bon estat de les armes. El còmit, com a primer oficial de mar, té al seu càrrec el govern i la maniobra de la galera, subordinat a les ordres del capità, el qual, durant el combat, disposarà de la col·locació de la gent i decidirà el moment i la manera d'iniciar l'abordatge. El còmit que no arremeti en el moment en què se li ordena, haurà de morir a la forca, però si ho fa seguint les ordres del capità, serà sobre aquest en qui recaurà la pena.

Altres capítols es refereixen a la disciplina de la tripulació. Si qualsevol membre de la tropa injuria el còmit de paraula, tota la marineria restarà obligada a ajudar-lo a prendre l'ofensor i portar-lo davant la més alta jerarquia de la galera, que li imposarà el càstig pertinent. Si la tripulació s'amotina contra els seus superiors, obligant-los a retirar-se del combat o de l'esquadra, tots moriran a la forca sense cap mena de remissió. Si el que deserta és el capità o el còmit, se'ls aplicarà la mateixa pena. Només es contempla l'excepció si la causa és un temporal, excepció que només s'acceptarà si, una vegada amainada la tempesta, el vaixell retorna a l'estol. Tot aquell que, després d'acceptada la paga, deserta, serà condemnat a la forca sense que ho pugui evitar cap mena d'indult.

Tot i el rigor de les esmentades mesures, les desercions es produïen. No coneixem registres d'aquest any que ens ho certifiquin, però hem vist una relació de la tripulació acordada el 1450. De 67 acordats, consta que 23 havien fugit, tot i haver cobrat la primera part de la remuneració; o sigui, un 34%, una xifra que, certament, ens sembla elevada.⁷⁸ Les ordinacions respecte a les armes obligaven tots els enrolats a portar les que els pertocava, tant ofensives com defensives.

78. ACA, Generalitat, G. 133, f. 2-31v.

Oficis i despeses a la Drassana Reial de Barcelona (1354)

En primer lloc, cal assenyalar que a la Drassana Reial de Barcelona, en aquest any de 1354, a part dels obrers catalans (inclosos els mallorquins) hi havia un nombre considerable de genovesos, la majoria capturats durant les campanyes de 1352 i 1353, i que, malgrat ser considerats «botí de bona guerra», el rei Pere, atesos els seus coneixements en la tècnica constructiva de vaixells, no els permutà per presoners catalans encarcerats a Gènova, com havia fet altres cops.⁷⁹

ELS GUARDES DE LA DRASSANA

Durant aquell any, el cos de vigilància de la Drassana de Barcelona «de dia e de nit» era constituït per deu guardes, el salari de set dels quals era de 4 sous per dia, i el dels tres restants, de 3 sous.⁸⁰ Per tal d'estrènyer més la custòdia de la Drassana Reial, es pagava a vuit guaites, els quals estaven destinats a vigilar-la els diumenges de nit –a raó de 2 sous per nit–, més un altre guaita que hi romania tot el diumenge i que per aquesta comesa percebia 3 sous. Aquest elevat nombre de vigilants l'hem d'emmarcar en el context prebèl·lic, que ocasionava una gran activitat laboral a la Drassana, malgrat que ja des del segle XIV constava la figura del lloctinent o conservador de les Drassanes.⁸¹

ELS MESTRES D'AIXA

L'any 1354, treballaven a la Drassana Reial de Barcelona dotze mestres d'aixa. Aquests operaris eren els més característics en la construcció de galeres. Eren els especialistes en treballar la fusta i construir l'embarcació. A les vespres de la campanya de 1354, el nombre d'aquests treballadors es demostrà insuficient, ja que el monarca, l'any anterior, havia ordenat al governador de Mallorca que trametés a la Drassana barcelonina quinze calafats i deu mestres d'aixa.⁸² El salari d'aquests mestres era de 2 sous i 6 diners, més altres 5 diners addicionals pel «pa i beure». En una categoria econòmicament inferior, hi havia els fadrins mestres d'aixa. Eren tres els que treballaven a la Drassana, dos dels quals percebien 20 diners diaris, import que no incloïa el pa i la beguda; el tercer cobrava un salari més reduït: 11 diners.

ELS CALAFATS

Eren els operaris encarregats de fer el buc estanc, tapant amb estopa els coments de les posts i taules dels vaixells i cobrint-los després amb una capa de brea a fi

79. Un memorial de 1354 que computa les despeses dels treballadors de la drassana inclou «la provisió de jenesos» (AHCB, 1B-XVI, 2, f. 4v). Aquell mateix any, els jurats de Mallorca demanaren al rei que acceptés un canvi de presoners mallorquins i genovesos, aquests últims empresonats a Ciutat de Mallorca. El monarca s'hi avingué amb l'excepció dels que «per servei de les nostres draçanes, tots remolars, mestres d'axa e encare serradors [...], si donchs per lo cambi, los genovesos no daven a nós, semblants ministrals» (ACA, reg. 1397, f. 34r).

80. AHCB, 1B-XVI, 2, f. 4v. La resta d'informació sobre oficis i salaris procedeix de la mateixa font, f. 4r-7r.

81. Efectivament, a l'època ja documentem el conservador a les drassanes de València, de Mallorca i de Tortosa (ACA, reg. 1546, f. 10r, 7v i 3v-4r, respectivament). Vegeu Albert ESTRADA-RIUS, *La Drassana Reial de Barcelona a l'Edat Mitjana*, Barcelona, Museu Marítim de Barcelona, 2004, pàg. 43).

82. ACA, reg. 1399, f. 6v-7r.

d'impedir el pas de l'aigua. En primer lloc, destaca el mestre major calafat, que percebia un sou de 3 sous i 11 diners diaris; per tant, estem parlant dels salaris més elevats dels treballadors a la Drassana. Després del mestre major, ha havia vint calafats que treballaven sota la seva direcció i cobraven 2 sous i 11 diners, més el pa i la beguda. En total, 21 calafats. Els seguien els infants calafats: sis treballadors el salari dels quals era de 8 sous, 11 diners, per tota la setmana, més la vianda.

ELS MESTRES REMOLARS

Eren els operaris que tenien cura de la fabricació, conservació i reparació dels remos. Aquell any, eren quatre els que treballaven a la Drassana Reial de Barcelona, un dels quals percebia diàriament 3 sous i 5 diners, més el pa i la beguda, la qual cosa ens fa suposar que es tractava del mestre major dels remolers, puix que els tres restants cobraven un salari inferior: 2 sous i 11 diners, més la manutenció. Seguien tres infants remolers, amb un sou desigual: un percebia 20 diners diaris, un altre 16 i el tercer 13. A més, cobraven 5 diners addicionals per costejar-se la manutenció.

ELS MESTRES FERRERS

Eren tres els encarregats d'obrar la ferramenta de les galeres, també amb salaris desiguals: dos d'ells cobraven 3 sous diaris i el tercer 2.

SERRADORS

Eren vuit els serradors que treballaven a la Drassana, tots ells genovesos. Per jornal percebien 10 diners.

A part dels operaris esmentats, cal tenir en compte els 42 genovesos «entre mestres d'axa e calafats e remolers» que treballaven a la Drassana. La documentació no ens especifica quin nombre dels quals treballava en quins oficis, només ens diu que cobraven 10 diners diaris.

MESTRES BOSQUERS

Els encarregats de boscar, o sigui, de cercar la fusta necessària per a la construcció dels vaixells. Aquests treballadors eren els que organitzaven la tallada de la fusta als boscos. L'any 1354, a la Drassana es computen deu «mestres qui bosquen a obs de la daraçana». El mestre major bosquer percebia 2 sous i 6 diners diaris; la resta, 2 sous. A més dels mestres bosquers, es computen jornals dels infants bosquers, que rebien un salari de 15 diners diaris. En total, eren tretze els obrers destinats a l'obtenció de la fusta.

ELS CUIRASSERS

Tal com indica el seu nom, eren els encarregats de fer i adobar les cuirasses. El 1354, hi treballaven sis cuirassers, tres mestres i tres fadrins. Els primers perce-

bien un sou de 14 diners diaris, i els segons, 12. A part d'aquests, es computen els jornals de quatre cuirassers genovesos, la retribució dels quals era de 10 diners diaris.

LA GALERA REIAL

Finalment, farem un esment a la galera reial, en la qual, no cal dir-ho, hi navegà el rei per raó de la seva campanya naval de 1354. Amb tot, les dades són parcials. En la construcció de dita galera hi treballaven: cinc mestres d'aixa, que cobraven un salari setmanal de 16 s.; quatre infants, que percebien un sou setmanal de 7 s. i 8 d.; vint-i-dos mestres bosquers, la retribució dels quals era de 14 s. setmanals; tres infants bosquers, que rebien una paga setmanal d'11 s.

La documentació no ens especifica la despesa, malgrat que la senyali, dels serradors i els costos dels materials com la fusta, la pega, l'estopa i la clavaó. Sabem, no obstant, que la galera reial arborava quatre veles: la d'artimó de 45 versos (és a dir, les tirallongues de lona que formaven la vela); segons Arcadi Garcia i Núria Coll,⁸³ l'amplària del vers seria de 0,454 metres, i, per tant, l'amplària total de la vela ser de 20,45 metres; la de tercerol,⁸⁴ de 35 versos, amb 15'9 metres d'amplada; la mitjana, de 27 versos, o sigui de 12,3 metres; i la vela cairada, del mateix nombre de versos.⁸⁵

En suma, per l'any 1354, hem documentat dos-cents dos homes, entre oficis i guardes, que treballaven a la Drassana Reial de Barcelona, cinquanta-quatre dels quals eren genovesos i vint-i-cinc mallorquins.

83. GARCIA i COLL, *Galeres...*, pàg. 26.

84. Era una vela de reforç (GARCIA i COLL, *Galeres...*, pàg. 91).

85. La historiografia ha considerat que l'aparició d'aquest tipus de vela a les galeres és més tardana, puix que només se n'han documentat al segle XV (GARCIA i COLL, *Galeres...*, pàg. 93). Això no obstant, l'existència d'una vela cairada es documenta a la galera reial de 1354 (AHCB, 1B-XVI, 2, f. 19r).

